

Dilemma of Development, Singapore 1990; Zuraiddah Ibrahim, *Muslims in Singapore: A Shared Vision*, Singapore 1994; Hussin Mutalib, "Muslim Studies in Singapore", *Muslim Social Science in ASEAN* (ed. Omar Farouk Bajunid), Kuala Lumpur 1994, s. 1-20; a.mlf., "Islamic Education in Singapore: Present Trends and Challenges for the Future", *JIMMA*, XVI/2 (1996), s. 233-240; a.mlf., "Singapore Muslims: The Quest for Identity in a Modern City-State", a.e., XXV/1 (2005), s. 53-72; a.mlf. v.dğr., *Singapore Malay / Muslim Community, 1819-1994: A Bibliography*, Singapore 1995; "Singapore's Islamic Council: Objectives and Achievements", *The Muslim World League Journal*, VIII/12, Makkah 1981, s. 54-58; A. Mani, "Aspects of Identity and Change among Tamil Muslims in Singapore", *JIMMA*, XIII/2 (1992), s. 337-357; Husain Haikal – Atiku Garba Yahaya, "Muslim Organizations in Singapore: An Historical Overview", *IS*, XXXV/4 (1996), s. 434-447; a.mlf.ler, "Muslims in Singapore: The Colonial Legacy and the Making of a Minority", *JIMMA*, XVII/1 (1997), s. 83-88; Suzaina Kadir, "Islam, State and Society in Singapore", *Inter-Asia Cultural Studies*, V/3, Basingstoke 2004, s. 357-371; Syed Muhd Khairudin AlJunied-Dagang Istiaiyah Hussin, "Estranged from the Ideal Past: Historical Evolution of Madrassahs in Singapore", *JIMMA*, XXV/2 (2005), s. 249-261; Syed Muhd Khairudin AlJunied, "Making Sense of an Evolving Identity: A Survey of Studies on Identity and Identity Formation among Malay-Muslims in Singapore", a.e., XXVI/3 (2006), s. 371-382; C. O. Blagden – [Besim Darkot], "Singapore", *IA*, X, 680-681; Cc. A. Trocki, "Singapore", *Encyclopedia of Asian History*, New York 1988, III, 472-474; S. C. Smith, "Singapore", *EP* (İng.), IX, 646-647; Singapur İslâm İşleri Konseyi'nin (MUIS) internet web sitesi: <http://www.muis.gov.sg>.



İSMAIL HAKKI GÖKSOY

SİNİYYE

(السينية)

Selmân-ı Fârisî'yi

(ö. 36/656 [?])

yücelterek onun hakikatlere
giriş kapısı olduğunu iddia eden
fırkalara verilen isim

(bk. GÂLİYYE; SELMÂN-ı FÂRİSİ).

SİNKİANG

Çin Halk Cumhuriyeti'nin
kuzeybatı kesiminde bulunan
Doğu Türkistan'daki
Uygur Özerk Bölgesi'nin resmî adı
(bk. TÜRKİSTAN).

SİNOD

Hristiyanlık'ta
dinî veya idarî problemleri
çözmek için din adamlarının
oluşturduğu genel ya da yerel kurul
(bk. KONSİL).

SİNOP

Karadeniz bölgesinde şehir
ve bu şehrin merkezi olduğu il.

Anadolu'nun kuzey yönünde uç noktası olan İnceburun'a doğu yönünden bağlanan Boztepe Burnu berzahında bir kale-şehir olarak kurulmuş ve bir liman şehri konumunda tarih boyunca doğu yönünde gelişmiştir. Berzahın kuzeydoğusundaki dış liman fırtınalara açık olduğu ve denizcilik bakımından kullanışlı sayılmadığı halde Antikçağ'da daha çok bu limanın kullanıldığı bilinir. Yarımadanın güney yönündeki iç liman ise rüzgârlara kapalı konumuyla ve sakin deniziyle Karadeniz'in Anadolu kıyılarının en önemli doğal limanı olup Akliman ismini almıştır. Sinop'un eski adı Yunanca Sinopolli'dir. Müslüman yazarlar şehrin adını "Sanub" olarak yazmışlardır. Erken Osmanlı kroniklerinde ise bu ad "Sinab" veya "Sinub" şeklinde geçer. Şehrin adının kökeni konusunda çeşitli görüşler vardır. Yunan efsanelerinde şehrin kurulması meşhur Argonautlar'dan Tesalyalı Autolykos'a atfedilir ve adının da bir Amazon kraliçesinin isminden geldiği söylenir. Şehrin adını Asur tanrılarından Sin'den, Hititçe Sino-va'dan geldiğini öne sürenler olduğu gibi milâttan önce I. yüzyıla ait bir kaynak, İrmak Tanrısı Osupos'un Apollo tarafından yakalanarak getirildiği yere (Sinop) adını veren Sinopi isimli kızından geldiğini yazmıştır.

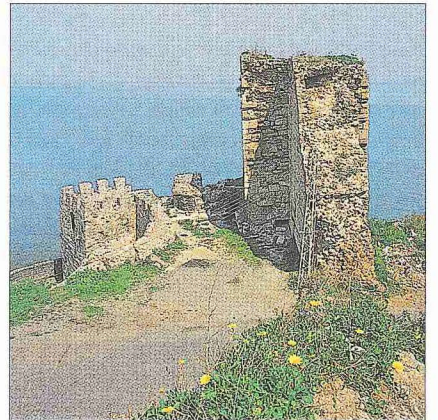
Sinop yöresinde Kalkolitik (m.ö. 5500'lerden itibaren), Tunç çağı ve Demir çağı yerleşimleri tesbit edilmiştir. Gaşka, Hitit, Frig hâkimiyeti sonrasında Kimmerler'in Sinop'u denetimleri altına aldıkları, bu arada daha önce başlamış olan Grek kolonizasyonunun Kimmerler sayesinde kolaylaştığı ileri sürülür. Esasen Sinop, milâttan önce VIII. yüzyılda bir Grek kolonisi haline gelmeden çok önceleri Mezopotomya ve Kilikya'dan gelen kervan ticareti için önemli bir iskele durumundaydı. Strabon bu şehri Miletliler'in kurduğunu, uzun süre bağımsız kaldıktan sonra Pontus Kralığı, ardından Romalılar tarafından ele geçirildiğini belirtir. Milâttan önce VIII. yüzyılın ortalarında Milet'ten gelen tâcirler buraya yerleştiler. Sinop, Mezopotomya ve Anadolu'nun iç kesimleriyle Karadeniz çevresi arasındaki ticarete bir üs olarak kullanıldı. Miletliler yakın çevredeki ormanlardan sağladıkları iyi kalitedeki çam kerestelerini kullanıp donanmalarını güçlendirdiler ve Karadeniz kıyılarında Trapezus (Trab-

zon, m.ö. 757), Kerasus (Giresun) ve Kotyora (Ordu'nun batısında Bozukkale) gibi şehirleri kurdular. Sinop milâttan önce IV. yüzyılda bir ara Persler'e, ardından Kapadokya Krallığı'na bağlandı. İskender döneminde Makedonya egemenliği altına girdi. Meşhur Diogenes'in doğduğu şehir olarak ün kazanan Sinop milâttan önce 220'de Pontus Kralı II. Mithridates tarafından zapt edildi ve krallığın başşehirlerinden biri sayıldı. Sinop Kalesi'nin ilk defa bu dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Milâttan önce 69 yılında Lucullus tarafından alınan şehir Colonia Julia Felix Sinope diye adlandırıldı ve Roma egemenliği döneminde yaklaşık 350 yıl boyunca serbest ve özerk şehir statüsünü sürdürdü.

Coğrafyacı Strabon'a göre balıkçılıkta önde olan Sinop'un etrafı bostanlarla bezenmişti. İyi tahkim edilmiş olan ve karadan surlarla, deniz kıyısında dik yamaçlarla korunan Sinop'un Kırım kıyıları ile ticarî ilişkileri sıkı idi. Şehrin civarının toprakları verimli olup zeytin ağaçları vardı. Fakat o döneme gelindiğinde kervan yolları Amisos'ta (Samsun) sona eriyordu; ticarî faaliyet de Ege kıyılarına intikal etmişti. Bunlara rağmen Sinop deniz ticareti bakımından Bizans döneminde de önemini korudu.

İmparator Trajan zamanında (m.s. 98-117) başladığı anlaşılan Sinop'un hristiyanlaşması şehrin ilk piskoposu olan Saint Phokas'a atfedilir. Aziz Phokas etrafında oluşan kült bütün Karadeniz çevresinde yayıldı. Bizans döneminde Armeniak "thema"sına bağlı olan Sinop dinî bakımdan Amasya metropolitliğine dahildi.

Sinop Kalesi'nin kalıntıları



Daha sonraki yüzyıllarda müslümanların Bizans'a yönelik faaliyetlerinin etkileri Sinop'a da uzandı. Bizans kaynakları (Symeon Magister ve Theophanes Conrinuatus) 832'de Sarazenler'in (müslüman Araplar) Anadolu'ya akınları sırasında Bizans imparatorunun İranlı yardımcı kuvvetlerinin kumandanı olan Theophobos'un kısa bir süre için Sinop kralı ilân edildiğini yazar.

XI. yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'nun Türkler tarafından fethi sürecinin ilk döneminde diğer kıyı şehirleri gibi Sinop da Bizans egemenliğinde kaldı. Bu arada Çankırı, Kastamonu ve Sinop yörelerinin Kara Tegin tarafından fethedildiği *Dânişmendnâme* ve *Anna Komnena*'ya dayanılarak belirtilir. Süleyman Şah'a karşı Melikşah'ın Bizans ile anlaşması üzerine Kara Tegin sahillerden çekilmek durumunda kaldı. XIII. yüzyıl başlarında Trabzon'daki Komnenoslar'ın egemenliğine giren Sinop, I. İzzeddin Keykâvus tarafından fethedildi (26 Cemâziyelâhir 611 / 2 Kasım 1214). Sinop tekfurı Kır Aleksi, Canit (Canik) bölgesi uhdesinde kalmak ve sultana vergi vermek şartıyla serbest bırakıldı. Ardından Selçuklular tarafından tahkim edilen Sinop surlarında İzzeddin Keykâvus'a ait 612 (1215) tarihli Arapça ve Grekçe bir kitâbe bulunmaktadır. Selçuklu döneminde şehir bir yandan Kırım ile Anadolu arasındaki bir ihracat ve ithalat limanı rolünü oynarken öte yandan Bizans ve Trabzon kuvvetlerine karşı bir üs hizmeti gördü. Pisa, Ceneviz ve Venedik gibi İtalyan şehir devletleri buraya ilgi gösterdiler, ancak büyük koloni kurmadılar.

I. Alâeddin Keykubad devrinde Kastamonu Emîri Hüsâmeddin Çoban'ın kumandasında yapılan Suğdak seferi Sinop'ta kurulan donanmanın gücü bakımından belirleyicidir. Köseadağ Savaşı (1243) sonrasında başlayan Moğol vesayeti döneminde Batu Han'dan aldıkları yarlıklarla devletin çeşitli görevlerine talip olanların tepkileri üzerine merkezden iktâ bölgelerine çekilmesi sırasında nâiblik için yarlık almış olan Şücâüddin Abdullah, Sinop'a donanma kumandanı olarak geldi. Yine aynı dönemde IV. Kılıcarıslan – II. İzzeddin Keykâvus arasındaki rekabet sırasında Trabzon Rumları kısa bir süre Sinop'ta tekrar egemenlik kurdu (657/1259). Ancak şehir, Abaka Han'dan kaybedilen toprakları ele geçirmek için izin alan Muînüddin Süleyman Pervâne tarafından geri alındı (664/1266). IV. Kılıcarıslan bir menşurla burayı ona temlik etti (İbn Bîbî, II, 165; Aksarayî, s. 62-64). Böylece Sinop'taki Pervâneoğulları Bey-

liği'nin temeli atılmış oldu. Pervâneoğulları döneminde Sinop'ta önemli eserler yapıldı, Fahreddîn-i Irâkî, Şeyh Müeyyedüddin Mahmûd el-Cendî gibi bazı tanınmış bilim ve düşünce adamları buraya geldi. Daha sonra şehirde Kastamonu beylerinin etkisi arttı. Bu arada Gazi Çelebi faaliyetleriyle öne çıktı. Gazi Çelebi ölünce kızı bir ara yöreyi yönettiyse de (724/1324; bu yüzden Sinop'a Hatun-ili denilmiştir) Sinop, Kastamonu Candaroğlu beyi Süleyman Paşa tarafından ele geçirildi.

İbn Battûta'nın 1340'lara doğru şehri ziyaret ettiği sırada şehrin yöneticisi Süleyman Paşa'nın oğlu İbrâhim Bey idi. Karadeniz ticaretinde önemli bir iskele şehri olan Sinop'un ticarî hayatında Cenevizliler de kayda değer bir yer tutuyordu. İbn Battûta, Sinop'ta denize doğru bel vermiş dağa çıkıldığında eteklerinde bağlar, bahçeler ve gürül gürül akan sular görüldüğünü kaydeder. Ona göre tam tepede kurulu zâviye Hızır-İlyas makamı olarak bilinir. Dağın eteklerinde ise Seyyid Bilâl (Emîr Tayboğa) kabri mevcuttur. Bu dönemde bir Venedik ve Ceneviz filosuyla Sinop önlerinde yapılan savaşta Candaroğulları donanması galip geldi (1341).

Kötürüm Bayezid'in ölümü üzerine Candaroğulları'nın yönetimi ikiye bölününce Kastamonu II. Süleyman'ın, Sinop ise İsfendiyar Bey'in yönetimine girdi. İlk Osmanlı kaynaklarında Kastamonu'yu alan Yıldırım Bayezid'in İsfendiyar Bey'e Sinop ve çevresini bıraktığı bilgisi yer alır (Neşrî, I, 323; Âşıkpaşazâde, s. 140). Ankara Savaşı (1402) sonrasında Timur Kastamonu-Çankırı yöresini de İsfendiyar Bey'e verdi. Şehzade kavgaları sırasında İsfendiyar Bey, Müsâ Çelebi'nin Sinop'ta gemiye binip Rumeli'ye geçmesinde yardımcı oldu. Şeyh Bedreddin de İsfendiyar Bey'in yardımıyla Sinop Limanı'nı kullanarak Eflak taraflarına gitti. Fâtih Sultan Mehmed, Karadeniz bölgesinin tamamında egemenlik kurmak için harekete geçince 865'te (1461) Sinop ve çevresini savaşmadan ele geçirdi, dirlik verdiği Candaroğlu İsmâil Bey ve sipahilerini Rumeli yakasına sürdü. Böylece Sinop'ta Osmanlı idaresi kurulmuş oldu. Sinop Osmanlı döneminde Karadeniz'de başlıca deniz üssü haline geldi. Yapılan gemi miktarı ve çeşidi bakımından Galata ve Gelibolu tersanelerinden sonra gelen Sinop Tersanesi, ihtiyaca göre özellikle deniz savaşlarının önem kazandığı zamanlarda faal hale gelmekteydi. Meselâ 1566'da on beş kadirga, 1571'de Kıbrıs seferi sırasında yirmi beş kadirga, 1656'da dört kalyon, üç kadirga inşa edildi. Sinop

ve çevresinden hem kereste hem gemi yapımında kullanılan kendir, zift, üstü-pü vb. malzeme Tersâne-i Âmire'nin ihtiyaçları için de kullanılmaktaydı (Bostan, s. 17-19).

Şehrin nüfusu ve fizikî yapısıyla ilgili en erken tarihli kayıtlar 892 (1487) yılına kadar iner. Buna göre şehirde 783 kayıtlı erkek nüfus vardı ve bunun 604'ü (492 hâne, altmış bekâr, elli iki muaf) müslüman, 179'u (159 hâne, yirmi bekâr) hristiyan-ı. Ayrıca 117 kişi "cemâat-i nöbetçiyan" olarak kalede görev yapmaktaydı. Kayıtlı nüfus on üç müslüman ve altı hristiyan mahallesinde oturuyordu. Bu ilk bilgiler şehrin 2500'ü aşan bir nüfusa sahip olduğunu gösterir. 936 (1530) tarihli kayıtlarda iki cuma camisi, yirmi bir mahallesi ve bir medresesi olduğu görülen Sinop'ta 378 müslüman, 233 hristiyan hanesi olmak üzere toplam 611 hâne vardı. Bunun dışında kayıtlı 327 bekâr erkek nüfusun 236'sı müslüman, doksan biri hristiyan-ı. Tahmini nüfus bir önceki tarihe göre artarak 3000-3500 dolayına ulaşmıştı. Müslüman mahalleleri adlarını çoğunlukla merkezlerindeki cami ve mescidlerden (Cami [Alâeddin], Mescid-i Saray, Mescid-i Aslan, Mescid-i Sofu Bayezid, Mescid-i Ulubey, Mescid-i Hacı Aslan, Mescid-i Şükrâne / Şekerhâne, Mescid-i Kapan), hristiyan mahalleleri ise kiliselerden (Büyük Kilise, Aya Petro, Aya Nikola, Aya Konstantin, Ayaklıca Kilise) almaktaydı (BA, TD, nr. 438, s. 679). 1530 tarihli defterdeki diğer müslüman mahalleleri Demirli, Meydan, Akdoğan, Serâmeddin (Sirâceddin), Tayboğa ve Balatlar'ın da aslında mescidleri vardı. Gayri müslim mahallerlerinden Tersane mahallesi gemi yapımı işinde çalışanlarca meskûn hale getirilmiş olmalıdır.

968 (1560-61) tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre Sinop şehrinde toplam 1003 erkek nüfus (tahminen 3000 kişi) kayıtlıydı (BA, TD, nr. 327, vr. 454 vd.). En kalabalık müslüman mahallesi Sultan Alâeddin Camii mahallesiydi. Müslümanlar (377 hâne, 318 bekâr) on dört, hristiyanlar (198 hâne, sekiz sekiz bekâr) yedi mahallede yaşamaktaydı. 990 (1582) tahririnde on üç kale muhafızı kaydedilmiş olmakla birlikte şehrin müslüman halkının bir bölümü kaleyi korumakla görevliydi. Bu sebeple II. Mehmed devrinden itibaren fevkalâde vergi yükünden (avârız) muaf tutulmuşlardı. Muafırlar (110 nefer) ve kale görevlileri (100 kişi) dışındaki müslüman nüfus 400 hâne ve 644 bekârdan, hristiyanlar ise 226

hâne ve 295 bekârdan oluşmaktaydı. Tahminî toplam nüfus 4000'i buluyordu. Bu veriler, Sinop'ta XV. yüzyıldan XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar düzenli bir nüfus artışının olduğunu gösterir. Şehrin gelirleri arasında boyahane, dalyan ve gümrük vergileri dikkat çeker. Bunlar kale görevlilerinin ücretlerine tahsis edilmiştir (Ünal, s. 107, 333-337).

Sinop'un 1051'deki (1641) gayri müslim mahalleleri Arap, Ayaklıca Kilise, Aya Konstantin, Aya Nikola ve Meryem Ana'ya XVIII. yüzyıl şer'iyye sicillerine göre Aya Todorî, Balatlar ve Kumbaşı (Elekçiler) eklendi. Esasen bunlardan Aya Todorî eskiden beri bir gayri müslim mahallesi olarak vardı; müslüman ve gayri müslimlerin karışık yaşadığı Balatlar ise XV-XVI. yüzyıllarda müslüman mahalleleri içerisindeydi. XVIII. yüzyıl şer'iyye sicillerinden tesbit edilen müslüman mahalleleri ise Arasta, Arslan, Bağçeler, Sirâceddin, Câmî-i Kebîr, Kapan, Kaleyazısı, Kefevî Mahmud Efendi Camii, Küfli, Mehmed Ağa Mescidi, Meydankapı, Saray, Selâmdalı, Şekerhâne (Şükrâne), Şeyh, Tayboğa, Demirli, Ulubey adlarını taşıyordu. Ayrıca İçkale'de müslümanlar yaşamaktaydı (Güler, s. 57-63).

Sinop şehrinin kalesinde mevcut sivil müslüman ahalî, kale muhafazasına hizmeti dolayısıyla avârız türü vergilerden muaf olduğundan XVII. yüzyıla ait avârız defterlerinde yazılmamış (BA, KK, nr. 2722, s. 123), kalenin dışındaki gayri müslim mahalleleriyle köyler ise kaydedilmiştir. Bu kayıtlara göre 1051 (1641) yılında altı gayri müslim mahallesinde toplam 202 hâne (kırk beş avârızhânesi) yazılıdır (köylerle birlikte toplam 210 avârızhânesi vardır; BA, KK, nr. 2589, s. 40-41; nr. 2593, vr. 10^{a-b}). 1099 (1688) tarihli mufassal avârız defterine göre ise aynı altı mahallede yazılan toplam 177 nefer kırk iki avârızhânesi olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte en kalabalık gayri müslim mahallesi Arap mahallesidir (elli dokuz vergi mükellefi).

XVI. yüzyılda suhte ve Celâfî karışıklıklarından etkilendiği anlaşılan Sinop XVII. yüzyıl başlarından itibaren birkaç defa Don Kazakları'nın saldırısına uğradı (ilki 1614'te). Bu saldırı esnasında, Naîmâ'nın İbn Fazlullah el-Ömerî'den mülhem olarak "medînetü'l-üşşâk" ve "şehr-i dilârâ" olarak tavsif ettiği Sinop'ta yetişkin erkekler kılıçtan geçirildi, çocuklar esir edildi (Târih, II, 409). 1638'de Kazaklar'ın Sinop ve Anadolu sahillerine yönelik hazırlıkları zamanında tedbir alınarak önlendi (a.g.e., II, 905). 1049 (1639-40) tarihli bir belgede kalenin tami-

rinden bahsedilmektedir ki bu muhtemelen Kazak akınlarına karşı alınan bir tedbirdir (BA, MD, nr. 90, s. 379). Kale dışında yaşayanlar Kazak saldırıları sırasında kaleye alınmaktaydı. Bu saldırılar üzerine kalenin tamir edilip muhafazasına sıkı sıkıya özen gösterildiğini kaydeden Evliya Çelebi'ye göre kalenin başlıca kapıları Kum Kapısı, Meydan Kapısı, Tersane Kapısı, Yenicekapı, Tabahâne Kapısı, İçkale'nin Lonca Kapısı, Uğrunkapı ve aşağı kaledeki Deniz Kapısı'dır. Evliya Çelebi ayrıca 1050 (1640) yazında uğradığı Sinop'ta kale içinde ve dışında yirmi dört mahallenin var olduğunu bildirir. Sinop 300 akçe pâyesiyile kadısı, müftüsü, nakîbüleşraf kaymakamı, dizdaru, serdaru ve kale neferleri olan, halkının çoğu tüccar, marangoz, karaya ve denize tutkun bir şehirdir. Hristiyan mahalleleri ise deniz kıyısındadır. Gayri müslimlerin 1100 kadarı haraç verirken 100 gayri müslim kalenin tamiri karşılığında haraç vermemektedir.

Bir liman şehri olarak Sinop'un hayli faal bir ticarete sahne olduğu söylenebilir. Kefe gümrük defterlerindeki veriler, 1486-1490 yılları arasında bazıları Sinoplu olan pek çok gemi sahibinin Sinop'a gelip gittiğine işaret eder. Öte yandan aynı dönemde Kefe'de ticaret yapan müslüman tüccarlar arasında doğum yeri Sinop olan kişiler ön plandadır. Sinop Limanı'nın gümrük gelirleri ise bir mukâtaa şeklinde işletilmekteydi. 1560 ve 1582 tarihli tahrir defterlerinde iskele mukâtaası geliri olarak yer alan rakam gerçeği aksettirmez. 1610-1616 yıllarında altı yıllık dönemde iskele mukâtaası gelirinin 1.300.000 akçe diye kaydedilmiş olması da yıllık gelirin yaklaşık 215.000 akçe civarında olduğunu gösterir. Karadeniz'deki belli başlı dört gümrük alanından biri Sinop'tan Trabzon'a uzanan sahayı kapsayan Sinop Gümrüğü'dür. Dolayısıyla Sinop İskeleyi Gümrüğü ve ona bağlı olanların mukâtaası içinde Karadeniz sahilinde daha küçük çaptaki iskele ve

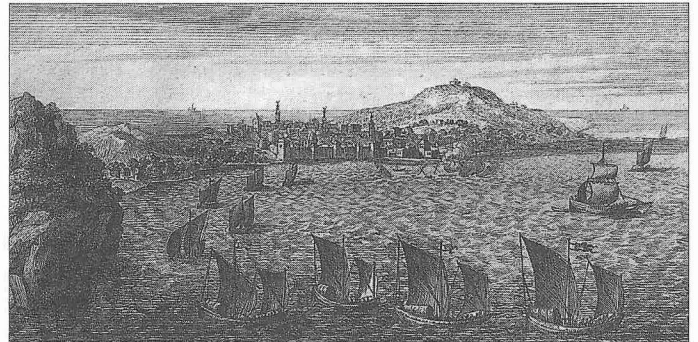
limanlar da bulunmaktaydı. XVIII. yüzyıla ait kayıtlar Amasra, Ereğli gibi Sinop'un batısında, Bafra, Samsun, Ünye, Giresun gibi doğusundaki yerlerde bulunan iskelerinin de bu mukâtaa alanı içinde bulunduğunu, zamanla mukâtaanın adının Karadeniz gümrükleri mukâtaasına dönüşüğünü bildirir.

Şer'iyye sicillerinden edinilen bilgilere göre XVIII. yüzyılda Sinop şehir merkezinde cuma pazarı, bir sük-ı sultânî, birkaç han, beş çarşı (Kaleyazısı, Kazgancılar, Kapan, Yalı ve Tersane çarşıları), çeşitli dükkânlar (bakal, tuzcu, semerci, berber, ekmekçi, ayakbabcı vb.), iş yerleri (mumhâne, fırın, değirmen vb.) mevcuttu. Canlı bir iktisadî hayata sahip olan şehirde çeşitli meslek sahipleri arasında gemiciler ve tüccarlar büyük bir yer işgal etmekteydi. Sinop XVII. yüzyılda köle ticareti bakımından da eski önemini koruyordu.

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın başında Sinop'a uğrayan seyyahların yazdıkları ise ekonomik açıdan bir ölçüde gerilemiş bir şehrin portresini çizer. XVIII. yüzyıl sonuna doğru şehri ziyaret eden Sestini nüfusu 15.000 olarak yazar. Aynı sayı 1830-1833 arasında seyahat eden Fontanier tarafından da verilirken XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait kaynaklarda 5000-9000 arasında rakamlar yer alır. Kadınların ve gayri müslimlerin sayılmadığı 1831 nüfus sayımına göre Kastamonu vilâyetinin bir kazası olan Sinop'ta 7137 müslüman erkek vardı. Bugünkü Sinop'a dahil Gerze kazasında 2521, Saray'da 4839, Boyabat'ta 7546, Ayanodon'da 2088 müslüman erkek kayıtlıdır.

1854 yılı başlarında Sinop Limanı'ndaki Osmanlı donanmasının Rus baskınına uğramasıyla meydana gelen Osmanlı-Rus donanma savaşında 2000'in üzerinde asker şehid düştü, on iki Türk gemisi battı. Askerî zayıflığın dışında şehirde büyük hasar meydana geldi; resmî bir belgeye göre yedi mescid, iki mektep, 247 ev ve 170 dükkân yandı, beş sivil müslüman şehid

XVIII. yüzyılın başlarında Sinop'u gösteren bir gravür (Toumefort, *Relation d'un voyage du Levant*, Paris 1717, II, 203)



oldu, hristiyanlardan da on altı kişi öldü. Bu tahribat şehirde derin iz bıraktı. Kırım savaşıdan sonra İnebolu ve Samsun limanlarının artan önemiyle birlikte Sinop'un deniz ticaretindeki rolü azaldı. Limanlarda yapılan ithalat-ihracat değerlerine dair rakamlar Sinop'ta 1.220.000 frank iken Samsun'da 15.000.000, Trabzon'da 86.000.000 frank idi. Nisbeten tecrit edilmiş bir yer olması dolayısıyla II. Abdülhamid tarafından sürgün yeri olarak kullanılan Sinop'ta Cumhuriyet devrinde İçkale hapishaneye dönüştürülmüştür.

Şemseddin Sâmî'nin verdiği bilgilere göre XX. yüzyıl başlarına doğru 9000 kişilik nüfusu olan Sinop şehrinin güney yönündeki koyda geniş ve sağlam limanı, tersanesi, tophanesi, Bizans zamanından kalma suru, istihkâmı, gemi imaline mahsus tezgâhları, genel hapishanesi, frengi hastalarına mahsus hastahanesi, mekteb-i idâdisiyle rüşdiyesi ve birkaç cami ve medresesi vardı. Ticareti fazla işlek olmayıp başlıca ihracat malları kereste ve meyveden ibaretti. Arazisi oldukça verimliydi; tütün ve keten tohumundan epeyce bir miktar ihraç ediliyordu. I. Dünya Savaşı sonrasındaki işgal ve Millî Mücadele yıllarında Sinop, Pontusçu çetelerin faaliyet alanı içine girdi. Bunlara karşı Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey önderliğinde Müdâfaa-i Hukuk örgütlenmesi gerçekleşti. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a geçerken Sinop Limanı'na da uğradı (18 Mayıs 1919).

XV-XVI. yüzyıl tahrir ve evkaf kayıtlarına göre Sinop şehrinin fizikî yapısının oluşmasında önemli rol oynayan Sultan Alâeddin (Câmi-i Kebîr / Ulucami, 666/1267-68), İbrâhim Bey (Kale, 742/1341), Meydankapı camileri, Arslan (752/1351), Sirâceddin, Ulubey (760/1359), Demirli, Kapan (771/1369-70), Saray (Hoca Mukbil, 776/1374-75), Şekerhâne, Süfî Bayezid (Hoca Şâhin), Akdoğan (Çarşı), Balatlar, Hıdırlık, Tayboğa (Seyyid Bilâl) ve Unpazarı mescidleri bulunmaktadır. Şer'iyye sicillerinde ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde bunlara ek olarak Süleymaniye, Yenicami, Ayasofya, Kefevî (XVI. yüzyıl), Mehmed Ağa (1040/1631) camileriyle Şeyh, Debbâğhâne, Kubad Efendi, İskele, Boztepe Maksud Efendi, Mustafa Efendi, Yenimahalle, Fetih Baba (754/1353) mescidleri zikredilmektedir. Şehirde Seyyid Bilâl olarak da anılan Tayboğa'nın (ö. 679/1280) türbesinin de bulunduğu bir zâviyesi, mescidi ve hamamı bulunmaktadır. Vakıf sistemi çerçevesinde içinde Pervâneoğulları'nın son hükümdarı Gazi Çelebi'nin (ö. 722/1322) türbesi, XIV-XV. yüzyıllarda vefat eden İsfendiyağulları'na (Candaroğulları) mensup kişilere ait on dokuz sanduka bulunan İsfendiyağulları (İbrâhim Bey) Türbesi, Candaroğulları'nın son beyi İsmâil Bey'in Nesli Türbesi, muhtemelen Çaça Sultan Türbe ve Zâviyesi, Candaroğlu ailesine mensup iki hanımın medfun olduğu Hatunlar Türbesi, Mirza Baba, Kırklar, Sultan Hatun,

Devlet Hatun, Hacı Hamza, Pervâne türbeleri, Kırklar Mezarlığı, Bozacı Sultan Zâviye ve Türbesi, Sîstânî Zâviyesi, Hıdırlık Zâviyesi gibi eserler de vakıflarla desteklenmiştir. Sinop'ta bir kervansarayla çok sayıda çeşme ve üç hamam (Yukarıhamam, Yalı Hamamı ve Tayboğa Hamamı) bulunmaktadır. Şehrin tek medresesi olan, iki eyvanlı, revaklı avlulu Sultan Alâeddin Medresesi, Alâeddin Camii ile aynı vakfa dahildir.

Osmanlı idaresinde Kastamonu sancağına bağlı bir kaza merkezi statüsünde olan Sinop'a Gerze ve Saray nahiyeleri bağlı idi. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde toplam köy sayısı 180'di. Uzun süre bu durumunu koruyan Sinop, Tanzimat sonrası Kastamonu vilâyetine bağlı bir sancak merkezi haline geldi. Şemseddin Sâmî, kaza nüfusunu 44.791 olarak verir ve Rum sayısını 4500 diye yazar. Sinop sancağı merkez kaza dışında Boyabat ve Ayancık kazalarından oluşuyordu. Cumhuriyet döneminde il merkezi durumuna gelen Sinop şehri bu devirde yapılan kalkınma hareketleriyle belirli ölçüde gelişmişse de çeşitli sebepler yüzünden demografik ve ekonomik açıdan yeterli düzeyde bir ilerleme sağlayamadı. Şehrin kara yollarıyla Boyabat üzerinden Kastamonu ve İstanbul'a, doğu yönde de Alaçam-Bafra üzerinden Samsun'a bağlanması, limana gelen gemilerin yanaşabileceği bir iskelenin 1959-1961 yılları içinde inşa edilmesi, eski eserlerin restorasyonu ve planlama çerçevesinde yeni binaların yapılması nüfusun az da olsa artmasını sağladı (1927'de 5006, 1950'de 5780, 1965'te 13.354, 2000'de 30.502, 2007'de 34.755). Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Su Ürünleri Fakültesi (1982), Sinop Fen-Edebiyat Fakültesi (1998), Sinop Eğitim Fakültesi (2000), Boyabat İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi ile (1997) Sinop Sağlık Yüksek Okulu ve Boyabat Meslek Yüksek Okulu'nu bünyesinde barındıran Sinop üniversitesi açıldı (2007).

Sinop şehrinin merkez olduğu Sinop ili Samsun, Çorum, Kastamonu illeri ve kuzeyden Karadeniz ile çevrilmiştir. Merkez ilçe dışında Ayancık, Boyabat, Dikmen, Durağan, Erfelek, Gerze, Saraydüzü ve Türkeli adlı sekiz ilçeye ayrılmıştır. 5792 km² genişliğindeki Sinop ilinin 2007 sayımına göre nüfusu 198.412, nüfus yoğunluğu 34 idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Sinop'ta il ve ilçe merkezlerinde seksen yedi, kasabalarda sekiz ve köylerde 932 olmak üzere top-

Sinop'tan bir görünüş



lam 1027 camii bulunmaktadır; il merkezindeki camii sayısı yirmidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1993, s. 545-546; *Dânişmend Gazi Destanı* (haz. Necati Demir), Ankara 2006, bk. dizin; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 168-175; II, 165; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 62-64; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), İstanbul 2004, I, 442-444, 462; *Anonim Osmanlı Kroniği: 1299-1512* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2000, s. 42, 57, 125; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 323; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 37, 52, 115; *Âşıkpaşazâde, Târih* (Atsız), s. 140, 203-206; Naimâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, 409, 905; Ch. Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (çev. Ali Suat, nşr. Kâzım Yaşar Koprman – Musa Yıldız), Ankara 2002, III, 208-212; M. Şakir, *Sinop'ta Candar Oğulları Zamanına Ait Tarihî Eserler*, İstanbul 1934; Ekrem Akurgal – Ludwig Budde, *Vorläufiger bericht über die ausgrabungen in Sinope*, Ankara 1956; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 27, 32-37, 354-355; Dündar Tokgöz, *Sinop Tarihi Turizmi ve Eski Eserler Rehberi*, Ankara 1973; Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ankara 1978; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 131-134, 277, 313-314; S. Faruqi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia: 1520-1650*, Cambridge 1984, s. 107-108; M. A. Bryer – D. Winfield, *Byzantine Monuments and Topography of Pontos*, Washington 1985, I, 67-88; M. Akif Işın, "Sinop Bölgesi Yüzyezy Araştırması", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun 1990, s. 241-276; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s. 17-19; İbrahim Güler, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop (Idari Taksimat ve Ekonomik Tarihi)* (doktora tezi, 1992), MÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü; Halil İnalıcı, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600* (trc. Halil Berktaş), İstanbul 2000, I, 246, 250; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri* (trc. Bahar Turnakçı), İstanbul 2003, s. 150, 159, 180, 202, 218; *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı: 1853-1856* (nşr. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü), Ankara 2006, s. 142, 285, 286, 298; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta 2008; Özdemir Koçak, "Erken Sinop Yerleşmeleri", *TTK Belleten*, LXVII/250 (2003), s. 697-718; Besim Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, Trabzon 2007, s. 7-18; *Kâmusü'l-a'lâm*, IV, 2787-2788; Besim Darkot, "Sinop", *İA*, X, 683-688; J. H. Kramers – S. Faruqi, "Sinüb", *Et*² (Ing.), IX, 653-656.



MEHMET ÖZ

SİNÖP ULUCAMİİ

(bk. ALÂEDDİN CAMİİ).

SİPAHİ

(سپاهی)

Osmanlı askerî teşkilâtında altı bölük halkı da denilen kapıkulu süvarilerinin en seçkin grubu.

Sipâhî sözlükte "asker" mânasına gelen Farsça **sipâh** kelimesine dayanır. Kapıkulu süvarileri içindeki gruba kaynaklarda sipah da denmiştir. Kelime Osmanlı askerî teşkilâtında çeşitli gruplar için kullanılmıştır. Kapıkulu ocaklarının süvari kısmını teşkil eden bu ocağın dışında timar tasarruf eden askerî zümrelere de sipahi adı verilir. Bu sonuncuları Osmanlı ordusunun en kalabalık askerî grubunu oluşturur ve dirlik olarak kendilerine verilen arazilerden topladıkları vergiler karşılığında atı ve yarımcısıyla birlikte sefere katılır, "sâhib-i arz" tabiriyle de anılırdı (bk. TİMAR). Ayrıca Anadolu'da mültezim hesabına harman ölçenlere de muhtemelen timarlı sipahilik teşkilâtından dolayı sipahi denmiştir. Kelime Çağatayca'da "memur, eşraf, âyan" gibi anlamlara gelir. Hindistan ve Cezayir'de bir askerî sınıfın adıdır. Altı bölüğe ayrılan kapıkulu süvarilerinin en itibarlı olan sipahiler Osmanlı kaynaklarında ve belgelerinde "ebnâ-i sipâhiyân" olarak da geçer. Bu tabir bazan bütün kapıkulu süvarileri için kullanılmıştır. Sipahilere ayrıca taşıdıkları alay bayrağının renginden dolayı "kırmızı bayrak" da denir. İlk Osmanlı kaynaklarında, kapıkulu süvarilerinden ilk defa Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle I. Murad döneminde silâhdar bölüğünün teşkil edildiği, sipah bölüğünün ise Fâtih Sultan Mehmed zamanında ortaya çıktığı ve silâhdarların önüne geçip baş bölük olduğu zikredilir (bk. ALTİ BÖLÜK).

Kapıkulu Ocağı'nın tam teşekkül ettiği dönemlere ait genel bilgilerde kapıkulu sipahilerine katılımın daha ziyade yeniçerilerden, saray ve saraya bağlı kurumlardan karşılandığı, bazan fevkalâde hizmetlerine karşılık cebeciler, topçular gibi diğer ocaklarındaki efradın da sipah zümresine dahil edildiği belirtilir. Ayrıca bir başka asker kaynağı enderun koşuşlarındakilerle Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarındaki iç oğlanlarıdır. Bunlar derecelerine göre muayyen zamanlarda altı bölükten birine kaydedilebiliyordu (çıkma). Bu tür çıkmalardan en önemlisi saltanat değişiklikleri sırasında yapılanlardı (cülûs çıkma-

sı, umum çıkması veya büyük çıkma). Bunun yanında sünnet, nikâh, vilâdet-i hümayun gibi bazı önemli zamanlarda bu ocağa kayıt mümkün oluyordu.

Kaynaklara göre ilk devirlerde nüfuzlu devlet adamlarının ve kumandanların oğulları sipah bölüğüne yazılmaktaydı. Savaşlarda yararlılıkları görülenler, Bağdat, Yemen ve Mısır bölüklerinden ya da önde gelen birinin hizmetinden gelenler, devşirme oğlanlarının eğitim görmüş olanları da kapıkulu süvarilerine alınabilmekteydi. Yeniçerilerin aksine evlenmelerine müsaade edilen kapıkulu sipahilerinin oğulları (veledeş) hizmet yapabilecek olgunluğa erişebilmişlerse babalarının sağlığında, yaşça küçükseler babalarının vefatından sonra kapıkulu sipahi bölüklerine dahil olabiliyordu. Başlangıçta uygulanmamasına rağmen sonradan sipahilere hayattayken oğullarını ocağa dahil ettirme hakkı verildi (Uzunçarşılı, II, 142-144, 169-170).

Kapıkulu sipahilerinin yevmiyeleri bölüklerine, derecelerine, yaptıkları hizmetlere göre değişirdi. Bunların maaşları önceleri üç ayda bir Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nden verilirken daha sonra bu usulden vazgeçilerek ulûfeleri sergili ve taşralı adıyla iki şekilde verilmeye başlandı. Sergili olanlar her ulûfe tevziinde vezirîâzâmın sarayına gidip vezirîâzam, defterdar, bölük ağaları ve diğer hazır bulunması gerekenler huzurunda maaşlarını alırlardı. Taşradakiler ulûfe tevziinde İstanbul'a şahsen gelmezler, belgelerini (ibtidâ veya ruûs) arkadaşlarına veya zâbitlerine vererek maaşlarını onların aracılığıyla tahsil ederlerdi (a.g.e., II, 187-189). Kapıkulu süvarilerinin her kısmının müstakil ağa ve zâbitleriyle kethüdâ, kethüdâ yeri ve başçavuş, çavuş, bir de kâtipleri vardı. Altı bölük ağalarından derece itibarıyla en üstte yer alanı sipah ağasıydı. Altı bölük ağalarının 100 akçe ve üzerinde yevmiyeleri olup ayrıca arpalıkları mevcuttu. Bölük ağalarının yetmiş oğullarının sipah ve silâhdar bölüklerine kaydedilmesi kanundu (BA, İbnülemin-Askeriye, nr. 205). Her bölük ağasının birer tuğu bulunurdu.

İstanbul'da kapıkulu süvarilerinin kendilerine mahsus kışlaları yoktu. Hayvanlarının mera ve yem ihtiyacı yüzünden daha ziyade İstanbul'a yakın yerlerde ve Anadolu ile Rumeli'nin çeşitli yerlerinde oturduruldı. Kapıkulu süvarilerinin taşradaki ikamet yerleri ilk zamanlarda İstanbul yöresi, Edirne, Bursa ve Kütahya civarıyla sınırlıyken XVII. yüzyılın başlarından itibaren Mora, Selânik, Bosna, Belgrad, Şam,